

Nr. 72

RAPPORT

Øystein Sande

**AFTENPOSTENS SJAKKSPALTE FRA
1887 TIL DAGS DATO**

Forfatter	Øystein Sande
Utgjevar	Høgskulen i Volda
År	2015
Serie	Rapport
ISBN	978-82-7661-321-6 (digital utgåve)
ISSN	1891-5981
Sats	Forfattaren
Distribusjon	http://www.hivolda.no/rapport

Aftenpostens sjakkspalte fra 1887 til dags dato.
Utviklingen av en «lett» avissjanger.

© Forfatter/Høgskulen i Volda

Føresegnene i åndsverklova gjeld for materialet i denne publikasjonen. Materialet er publisert for at du skal kunne lese det på skjermen eller framstille eksemplar til privat bruk. Utan særskild avtale med forfatter/Høgskulen i Volda er all anna eksemplarframstilling og tilgjengeleggjering berre tillate så langt det har heimel i lov eller avtale med Kopinor, interesseorgan for rettshavarar til åndsverk..

Rapport / Høgskulen i Volda og Møreforskning Volda

Vitskaplege og andre faglege arbeid på høgare nivå enn notat. Både forfatter og institusjon er fagleg ansvarlege for publikasjonen. Arbeida kan vere rapportar frå prosjekt/oppdragsverksemd eller reint teoretiske arbeid av eit visst omfang. Rapportane må vere godt gjennomarbeidde med omsyn til innhald, struktur og språk og innehalde referansar. Rapportane skal vere godkjende av anten dekan eller prosjektleiar eller annan fagperson dei har utpeika og FoU-leiar ved HVO.

Innhold

<i>Forord</i>	<i>side 2</i>
<i>Kapittel 1</i>	<i>side 4</i>
<i>Kapittel 2</i>	<i>side 10</i>
<i>Kapittel 3</i>	<i>side 15</i>
<i>Kapittel 4</i>	<i>side 18</i>
<i>Kapittel 5</i>	<i>side 19</i>
<i>Kapittel 6</i>	<i>side 22</i>
<i>Kapittel 7</i>	<i>side 24</i>
<i>Kapittel 8</i>	<i>side 26</i>
<i>Kapittel 9</i>	<i>side 29</i>
<i>Litteraturliste</i>	<i>side 34</i>

Forord

Aftenposten, grunnlagt i 1860, er en av landets eldste aviser, og har gjennom det mest av sin historie vært en av landets største, om ikke *den* største. Gjennom sin lange historie var den først ute på mange områder, ikke minst når det gjaldt tekniske nyvinninger (f.eks. rotasjonspressen). Men også når det gjaldt innhold, avissjange, har den på flere områder vært tidlig ute. En av de sjangre den var tidlig ute med, var en fast *sjakkspalte*. Aftenpostens første sjakkspalte stod på trykk allerede i 1887, mange år før andre norske aviser fikk sin sjakkspalte. (Men aviser i andre land var tidligere ute; det var også norske ukeblader, f.eks. Skilling-Magazin.)

Når jeg har valgt akkurat sjakkspalten som tema for min studie, har det selvsagt sammenheng med min store interesse for sjakkspillet, som nærmest er blitt en del av min sosiale identitet. Men det alene er ikke forklaring nok. I tillegg kommer to andre forhold:

- 1) Jeg er medlem av Sjakkhistorisk forum, en gruppe sjakkspillere som er interessert i å utforske norsk sjakkhistorie
- 2) Jeg har tidligere drevet med avishistorisk forskning, og bl.a. bidratt til 4-bindsvetket "Den norske presses historie 1660-2010".

Denne pressehistoriske forskningen bestod for en stor del i å sveive gjennom mikrofilmer med årganger av gamle aviser, en arbeidskrevende prosess. I dag er dette arbeidet blitt betydelig lettere gjennom den nyere tids datateknologi, som gjør det mulig å se gjennom stadig flere skriftlige publikasjoner på dataskjermen. Rett nok er slett ikke tidligere årganger alle norske aviser ennå blitt digitalisert, og mikrofilmene (samt de innbundne årgangene) vil ennå i overskuelig framtid være nødvendige arbeidsredskaper for avishistorikere.

Det var da jeg ble kjent med at Aftenposten hadde digitalisert samtlige årganger fra 1860 fram til i dag, at jeg bestemte meg for dette prosjektet, nemlig å kartlegge sjakkspaltene fra starten i 1887 og hvordan den utviklet seg fram til den fikk sin nåværende form, som den fikk i 2005, samtidig med at avisen gikk over til tabloidformat.

Fra jeg først fikk ideen til jeg skriver disse linjene, kan jeg trygt si at prosjektet har utviklet på til dels uventede måter, nesten slik at veien ble til mens jeg vandret. Det gjelder både teori og metode, for å si det slik. Metodisk skjedde det et vesentlig framskritt da jeg ble kjent med Universitetsbibliotekets digitaliserte utgave av Aftenposten (mer om det siden), og teoretisk kom jeg fram til at jeg ville lage *to* versjoner, hvorav dette er den ene, som jeg altså publiserer som Rapport ved Høgskulen i Volda, Avdeling for mediefag. Den andre versjonen skal utarbeides i 2016, for Sjakkhistorisk forum. Forskjellene er:

Denne 1. versjonen er mer allment avishistorisk vinklet, og legger mest vekt på sjakkspaltene *kontekst*: typografisk utforming, plassering, frekvens, journalistisk stil, avisens "lette" stoff for øvrig, osv. Dette betyr selvsagt ikke at innholdet av spaltene er uten interesse, men her vil det

dreie seg om innhold som ligger *utenfor* det som skjer på de 64 feltene: sjakknyheter og -artikler, samt direkte leserkontakt mellom leser og spaltist.

2. versjon vil legge mye større vekt på spaltenes rent sjakklige innhold, det som skjer på de 64 feltene, og vil ha større interesse for lesere som er mest interessert i sjakk og lite i avishistorie. Den vil i 2016 bli publisert i Sjakkhistorisk forum, som bl.a. undersøker utbredelsen av sjakkspalter i norske aviser i tidligere tider. Den faller dermed utenfor min virksomhet ved Høgskulen i Volda.

Kapittel 1

Innledning

Grovt forenklet kan avisenes innhold inndeles i "lett" og "tungt" stoff. Det første blir gjerne kalt "underholdning" (i vid forstand), mens det andre omfatter nyheter (minus "underholdningsnyheter"), politisk kommentarstoff og beslektede sjangre. Når pressehistoriske arbeider tar for seg avisenes innhold, er det så å si utelukkende det "tunge" stoffet som studeres. Da dreier det seg i stor grad om pressens funksjon i det demokratiske systemet, om rollen som "fjerde statsmakt". Dette gjelder også i stor grad det nevnte 4-bindsverket om norsk presses historie (med unntak for et kapittel som omhandler noveller og romanføljetonger).

I og for seg ikke noe galt i det. Men denne sterke vekten på det "tunge" stoffet har medført at en del andre avissjangre er blitt neglisjert, så å si gått "under radaren". Det gjelder ikke bare diktning (noveller, føljetonger, poesi), men også "lette" sjangre som personalia, barnespalter og -sider, diverse småstoff, tegneserier/-striper, vitser, kuriøse historier, morsomme bilder, kryssord, gåter, kunnskapstester, samt spill som bridge - og *sjakk*. Noe forenklet kan man si at det "tunge" stoffet har et formål utenfor seg selv: øke lesernes kunnskaper om samfunnet og verden for øvrig, mens det "lette" stoffet er sitt eget formål, det er opplevelsen, tilfredsheten, nytelsen ved å la seg oppsluke av dette stoffet som er det viktigste, ikke f.eks. at det skal hjelpe leseren i det praktiske liv, til å delta i den demokratiske prosessen e.l.

Dette "lette" stoffet har historisk sett trolig spilt en større rolle for utbredelsen og interessen for avismediets utbredelse og popularitet enn det de fleste avishistoriske studiene kan gi inntrykk av - særlig når man skal forklare utbredelsen av aviser til "folk flest" og ikke bare til en politisk, økonomisk eller kulturell elite. Fra først av var det føljetongene (gjerne kriminal-) som spilte størst rolle, men etter hvert kom forskjellige typer småstoff - alt sammen gjerne (ikke alltid) samlet i en egen del av avisen, eller i et underholdningsbilag eller magasin. Alt dette "småstoffet" har historisk sett spilt en minst like stor rolle som det mer tvilsomme "sex and crime"-stoffet (det såkalt "tabloide") som mange avishistorikere har vist til for å forklare hvorfor avisene ble et massemedium og ikke bare et medium for elitene. (I forbifarten kan jeg nevne at jeg tidligere har gjort en avishistorisk studie av det "lette" stoffet i en avis: "Lesernærhet i en norsk lokalavis. En avishistorisk studie av Drammens Tidende og Buskeruds Blad" Volda 1994. Der ble sjakkspalten nevnt et par ganger, men ikke studert nærmere.)

Kort om metode og problemer underveis

Valget av Aftenposten var ikke tilfeldig. Den har som nevnt nesten hele tiden (dvs. fra 1870-tallet) vært en av landets største aviser, og var den første til å innføre sjakkspalte. Men det som gjorde utslaget, var at jeg for et par år siden tegnet abonnement på Aftenpostens digitale arkiv, som skal omfatte "samtlige" utgaver av denne avisen helt fra starten i 1860. I første omgang

"kjørte" jeg gjennom hele dette arkivet og noterte datoene for hver sjakkspalte, samt noterte for mange av dem innholdselementene (oppgaver, partier, nyheter osv.). Det ble til slutt et 4-sifret antall sjakkspalter.

Aftenpostens digitale arkiv er meget brukervennlig, men viser seg, dessverre, å være mangelfullt. Foruten noe "smårusk" her og der (dårlig håndverk under skanneprosessen) er den alvorligste mangelen at det for hver dato bare er én utgave som er skannet, enda Aftenposten gjennom det meste av sin historie har kommet i både to og tre utgaver daglig - i en årrekke med både morgen- og aftenummer, og i mange år med et lørdagsmagasin (A-magasinet). I perioder hadde jeg "flaks", i den forstand at den ene utgaven som var skannet, også var den som inneholdt sjakkspalten, mens i andre perioder var det motsatt, og da var det umulig å finne de sjakkspaltene som likevel fantes i disse periodene.

Men heldigvis fant jeg ut at Universitetsbiblioteket (UB) har en mye mer komplett digital samling av samme avis, med stort sett begge (eller alle) utgavene for hver dato. Dermed gikk jeg gjennom også dette digitale arkivet, og har i siste fasen brukt begge, alt etter som. Dette betydde nok en del unødig arbeid, men pytt pytt - å studere gamle aviser på skjermen i digitalisert utgave er så mye, mye mer behagelig og effektivt enn metoden med å sveive gjennom mikrofilmer som jeg tidligere har vært henvist til.

I tillegg til de digitale avisarkivene har jeg i dette arbeidet brukt skriftlige kilder for å skaffe det nødvendige bakgrunnsstoffet. Hvilke kilder det er, går fram av litteraturlista til slutt.

Sjakkinteressen i Norge på 1800-tallet

Ingen redaktør lager en sjakkspalte om han ikke vet at iallfall en del av leserne er interessert i sjakk. I Norge var det ukebladet Skilling-Magazin som var først ute med egen sjakkspalte av alle periodiske publikasjoner i Norge på 1800-tallet. Denne spalten kom på trykk i 1852, så allerede da må vi anta at det fantes en viss sjakkinteresse, i det minste i de lag av befolkningen som leste dette Skilling-Magazin. Men på den tid fantes det ingen systematiske undersøkelser, verken av hvem som leste aviser og/eller ukebladet, eller spilte sjakk, så vi er bare henvist til gjetninger.

Sjakkspillet er som kjent eldgammelt, og stammer fra Orienten (India eller Persia). Det var kjent i Norden allerede i vikingtiden, rett nok med litt andre spilleregler enn i dag. Den mest kjent beretningen om et sjakkparti på den tid er partiet mellom kong Knut den mektige og Ulv jarl i Roskilde år 1027. Kongen gjorde et dårlig trekk og ville ta det tilbake. Jarlen nektet ham det, og krangelen som fulgte, endte med at jarlen morgenen etter ble drept av kongens hirdmann!

På 1800-tallet vokste sjakkinteressen i Norge (som ellers i Norden og Europa) langsomt og sikkert. Etter vikingtiden har det nok kontinuerlig blitt spilt sjakk også i Norge, og på slutten av 1700-tallet dukket det opp stadig flere annonser for sjakkspill i norske aviser. Vi vet at det på det nye universitetet i hovedstaden etter ble spilt sjakk i tiden etter 1814, i og med at det fantes

sjakkbord i studentersamfunnets lokaler (Brekke 2014:13-14). Men det var først på midten av 1800-tallet og utover at sjakkinteressen fikk et skikkelig oppsving, som et ekko fra den økende sjakkinteresse ellers i Europa. I 1851 ble det i London avholdt den første store turnering mellom den tids beste sjakkspillere, og på kontinentet besøkte den amerikanske mesteren Paul Morphy flere byer i 1859-59, noe som vakte stor interesse og mye presseomtale. På siste halvdel av 1800-tallet ble det arrangert flere internasjonale turneringer, og det ble for første gang kåret en verdensmester.

Norges første sjakkklubb kom i Trondheim allerede i 1853, men den levde ikke så lenge. I 1877 fikk hovedstaden sin første sjakkklubb - Kristiania Schakklub, som bare holdt det gående til 1882. Men allerede i 1884 kom Christiania Schakselskab, som har overlevd til dags dato, og nå heter Oslo Schakselskap. Etter hvert kom det klubber også i andre byer: 1883 i Arendal, 1892 i Bergen, 1900 i Skien, og utover i dette nye århundret stadig flere. I 1914 ble Norges Sjakkforbund stiftet.

Sjakkspaltene kommer

Da det populære ukebladet Skilling-Magazin i 29. november 1862 startet sin regelmessige sjakkspalte, beskriver Øystein Brekke denne datoen som "startdato for en sammenhengende norsk sjakkhistorie". Denne spalten inneholdt en sjakkoppgave ("Matt i 4 trekk"), noe som skulle bli et typisk innhold for norske sjakkspalter siden. Brekke kommenterer denne spalten slik: "En ukentlig sjakkoppgave i et populært blad som Skilling-Magazin hadde åpenbart sin verdi for å vise fram sjakk og spillets kvaliteter for dem som fattet interesse, ikke minst i en tid da mange antagelig ikke så lett fant noen å spille med." (Brekke 1964:16).

Oppgaven (sjakkproblemet) var komponert av nordmannen Anthon Landmark, og det skulle siden komme flere norske problemkomponister, noen av dem med internasjonal berømmelse, og noen var også dyktige spillere. (En sjakkproblem er en oppkonstruert stilling hvor hvit er i trekket, og leseren skal finne det trekket som fører til "Matt i x trekk", der x som regel er 2 eller 3, sjeldnere flere.) Det er en kunst å lage gode sjakkproblemer, og det er avholdt mange internasjonale konkurranser i denne nokså spesielle formen for sjakk.

Grunnen til at mange den gang dyrket problemkunsten, var at det da fantes få eller ingen sjakkklubber, og sjakkentusiastene måtte dyrke spillet på de måter som var mulige uten å ha noen motstander tilgjengelig.

Etter Skilling-Magazin fulgte andre magasiner opp med sjakkspalter: Norsk Illustreret Tidende i 1875 (B.17, der det første norske parti stod på trykk), Norsk Familie-Blad i 1879, og Norsk Idrætsblad i 1881.

Hva er en "sjakkspalte"?

Et tilsynelatende dumt spørsmål, for det er selvsagt en regelmessig "spalte" som handler om sjakk og bare om sjakk. Men ikke alt avisstoff som på en eller annen måte omhandler sjakk, kan regnes som "sjakkspalte". Det gjelder f.eks. rene nyhetsartikler om en eller annen sjakkbegivenhet, f.eks. et mesterskap. For at et innhold i en avis skal regnes som "sjakkspalte", må den komme regelmessig (f.eks. hver lørdag), være gjenkjennelig (med egen vignett) og ha samme forfatter (spaltist) fra gang til gang. Innholdsmessig handler den selvsagt om sjakk, men kan gjøre det på flere måter: sjakkproblem, sjakkparti, partiavslutning, eller rent nyhetsstoff, både om turneringer som nettopp er blitt avholdt eller skal komme i nær framtid. Disse ulike ingrediensene kan mikses på mange ulike måter, og som vi skal se, blir det også gjort, av ulike sjakkspaltister og til ulike tider.

Hvordan det startet

Aftenposten kom ut første gang i 1860 og vokste raskt til å bli en av landets største aviser. Den var nyskapende på flere måter, bl.a. ved å satse på rubrikkannonser, og den var ofte tidlig ute med å introdusere nye avissjangre før andre aviser rakk å gjøre det. Det kan være verdt å se litt på avisens utvikling fra den ble grunnlagt i 1860 til den fikk sin sjakkspalte 1. nyttårsdag 1887, for bedre å forstå det "jordsmonn", kontekst, sjakkspalten oppstod i og skulle leve og blomstre i.

(Vanligvis brukes begrepet "kontekst" når man analyserer tekster og setter dem inn i en ytre sammenheng. Men med "jordsmonn" antyder jeg en biologisk analogi. Når en botaniker skal studere en bestemt plante, kan han ikke nøye seg med å beskrive dens struktur og kjemiske sammensetning. Nei, beskrivelsen blir ikke fullstendig før også hele miljøet er tatt med: jordsmonn, klima, andre planter osv.)

Når vi så følger spalten helt fram til i dag, vil vi selvsagt finne at den forandrer seg, ikke bare etter de enkelte sjakkredaktørers personlige stil, men også etter hvordan avisen som helhet forandrer seg. Aftenposten er i dag på svært mange måte en annerledes avis enn den var i 1887, da Fredrik Wilhelm Blehr startet sin sjakkspalte, og Rune Djurhuus sin spalte i dag er nokså forskjellig fra den F. W. Blehr redigerte i 1887. Endringene i sjakkspaltene over tid omfatter mange forhold: typografi, plassering (på en side, og blant sidene), frekvens, journalistiske idealer, lesernes interesser og kunnskapsnivå osv.

Ett forhold synes imidlertid å ha vært noenlunde konstant gjennom sjakkspaltens lange historie: velvilje fra den til enhver tid sittende redaktør. I Norges Sjakkforbunds bok til 50-årsjubileet i 1964 ("Norges Sjakkforbund 1914 - 20. juli - 1964". Oslo 1964) heter det (s.111) bl.a. om Aftenpostens sjakkspalte fra starten av: "Denne sjakkspalten har senere vært opprettholdt i alle år, og Aftenpostens redaktører har like regelmessig vist sin sjakkinteresse ved utallige bidrag, gavepokaler etc." Siden vet vi at Sigurd Heiestad (sjakkredaktør 1951-78) hadde et nært

forhold til redaktør Einar Diesen i 1950-årene), som også spilte aktivt bl.a. på Aftenpostens bedriftslag i sjakk.

Men tilbake til starten i 1860. Avisen ble grunnlagt av boktrykker Christian Schibsted og kom ut med sitt første nummer 14. mai det året, under navnet Christiania Adresseblad, men allerede 2. januar 1861 tok den navnet Aftenposten. Den ble en avis for en voksende middelklasse og borgerstand, og fant en lønnsom nisje ved å satse på de mange småannonsene (rubrikkannonser), som kunne fylle det meste av de 4 fullformat-sidene. Avisen har siden 1870-tallet vært en av landets største aviser, eller den største.

Til forskjell fra de andre hovedstadsavisene ble Aftenposten ettermiddagsavis, og kom ut alle dager unntatt søndag med sine fire sider. I desember 1885 begynte den å komme ut også på søndagene, og ble dermed en 7-dagersavis. Den 27. april 1886 tok Aftenposten, som første norske avis, i bruk rotasjonspresse, som trykker aviser vesentlig hurtigere enn de tidligere anvendte teknikkene, men fortsatt bare 4 sider om gangen.

Her er det et forhold som kan virke forvirrende før man har forstått det. Daglig trykte man, av tekniske grunner, 2-3 utgaver (deler) hver på 4 sider (en sjelden gang bare 2 sider), som man la sammen før man distribuerte dem til abonnentene. Hver utgave (del) fikk nemlig samme avishode ("Aftenposten" over hele bredden) og datoen like under, med årgangen helt til høyre, og helt til venstre et nummer, som startet med 1 på årets første avis og gikk fortløpende oppover (2, 3, 4 osv.) gjennom hele årgangen.

De første 20 årene var det bare én utgave for hver dato avisa kom ut, men fra og med januar 1881 hadde man tydeligvis så mye stoff at de vanlige 4 sidene ikke var nok. Den 7. januar ga man ut to utgaver, som da ble nummerert "Nr. 5 A" og "Nr. 5 B", men etter ikke så lang tid sløyfet man A og B (evt. også C) og gikk over til fortløpende nummer. Dermed kunne avisa i løpet av en årgang ha omtrent dobbelt så mange utgaver (deler) som datoer den kom ut på!

I desember 1885 begynte Aftenposten med sine etter hvert så kjente to utgaver, Morgenummeret og Aftennummeret (men bare førstnevnte markert som "Morgenummer"). Dette var imidlertid ikke så stor utvidelse som man kunne tro, for forskjellen var bare "at en firesiders avis nå ble utgitt om morgenen, mens en aftenutgave bestående av én eller to firesiders deler ble distribuert om ettermiddagen. Uten å øke det samlede sidetallet klarte Amandus Schibsted å skape et inntrykk av at også Aftenpostens abonnenter fikk dobbelt så mange aviser for samme pris." (Johnsen 2010: 113).

Da jeg forstod dette, innså jeg samtidig hvor ufullstendig Aftenpostens eget digitale arkiv er, fordi det konsekvent, for hver eneste dato, bare skanner og gjengir én eneste utgave (del) av avisen. Og det store fortrinnet til UBs arkiv er at har nesten konsekvent med alle utgavene for hver dato. (Ikke 100% konsekvent, riktignok, jeg har oppdaget tilfeller der UBs arkiv hadde to av tre utgaver for en dato, mens Aftenpostens eget arkiv hadde den tredje.)

Aftenpostens sjakkspalte

Aftenposten var altså første norske avis med egen sjakkspalte; den kom 1. januar 1887, redigert av Fredrik Wilhelm Blehr. Men uten en velvillig redaktør hadde det neppe blitt noen sjakkspalte, og i samme nummer har han (anonymt) denne presentasjonen, som vi gjengir i sin helhet:

Schak. Enhver, der har Anledning til at anstille Sammenligninger mellem Schakspillet's Stilling i vort Land nu for Tiden og for en halv a en Menneskealder tilbage, vil visstnok erkjende, at Forholdet er undergaatt væsentlig Forandring. Baade er Interessen for dette enestaaende Spil nu langt mere udbredt end tidligere, og Spillernes Dygtighed er øiensynlig betydelig forøget, saa at vort Land nu besidder enkelte Spillere, der visstnok vilde være istand til værdigen at optage Kampen mod Udlandets dygtigere, om end ikke med de mest fremragende Spillere. Og denne Interesse er fremdeles i Fremgang. Særlig tro vi, at dette gjælder Hovedstaden, hvor der nu i en Aarrække har bestaaet Schakklubber, dels rent private, dels paa en større Offentlighed beregnede, der have tællt og tæller et temmelig betydeligt Antal Medlemmer. Et Vidnesbyrd om denne forøgede Interesse er det ogsaa, at flere af Hovedstadens illustrerede Ugeblade allerede i en Aarrække have indeholdt en Schakspalte, hvori der med større eller mindre Regelmæssighed har været leveret Schakopgaver og tildels Schaknotiser, enkeltvis ogsaa Schakpartier og mindre Afhandlinger om Spillet.

Vi tro, at det under disse Omstændigheder vil være tidsmæssigt, at ogsaa et af Hovedstadens Dagblade aabner en regelmæssig Schakspalte i Lighed med, hvad der allerede i en Aarrække har fundet Sted i flere Dagblade i vore to skandinaviske Nabolande. Vi agte derfor, herefter som Regel hver Søndag at levere en Schakspalte, hvori vil blive opptaget 1 a 2 Schakopgaver og ved Siden deraf Schakpartier med Kommentarer saavel fra vor egen som fra Udlandets Schakverden samt Notiser og efter Omstændighederne Afhandlinger vedrørende Schakspillet. Idet vi gjøre Begyndelsen paa Aarets første Dag, tillade vi os at anbefale vor Schakspalte til vore Schakvenners Opmærksomhed og Deltagelse.

Avisa hadde den gang ingen navngitt redaktør, men det er lov å gjette på at det var utgiveren, Amandus Schibsted, som skrev disse linjene.

Selv om Aftenposten, etter norske forhold, var tidlig ute, har nok redaktøren rett i at de andre skandinaviske landene var før oss, også på dette området. Men det skulle gå enda flere år før andre norske aviser fulgte Aftenpostens (gode) eksempel: Dagbladet fikk sin første sjakkspalte i 1900, Morgenbladet i 1902. De neste tiårene kom flere norske aviser etter. Også disse avisene har utmerket seg med gode sjakkspalter gjennom lange tider, og har hatt sjakkredaktører som nærmest er blitt legendariske for sin innsats. Det gjelder bl.a. Olaf Barda i Dagbladet, og Knut Bøckman i først Morgenbladet og deretter Aftenposten, til sammen over 40 år!

Kapittel 2

Fredrik Wilhelm Blehr, sjakkspaltist 1887-1915

Den første i rekken av sjakkredaktører i Aftenposten, var Frederik Wilhelm Blehr (1853-1915). Ikke bare holdt han det gående ganske lenge (28 år), han er også den eneste sjakkredaktør som døde på sin post! Hans siste spalte stod på trykk nyttårsaften 1914, og 8. januar 1915 døde han.

Blehr var fetter av den mer kjente Otto Albert Blehr (1847-1927), norsk politiker og statsminister. Frederik Wilhelm var blant den tids dyktigste sjakkspillere, men det er mindre kjent at Otto Albert også var det.

Men Aftenposten var ikke første post på Frederik Wilhelms karriere som sjakkskribent. Han var nemlig sjakkspaltist eller medarbeider i flere av de ukebladene som tidlig hadde sjakkspalte, eller sjakk-magasiner: Han var også medredaktør i Nordisk Skaktidende 1880-81, og i perioder redigerte han oppgaveavdelinger i Skilling-Magazin, Norsk Familie-Blad og Norsk Idrætsblad. Han hadde også tillitsverv: på Kristiania Schakklubs generalforsamling 21.11. 1877 ble han valgt til sekretær. Eller som det i den anledning het i en omtale av ham: "Sekretæren, Fredrik Wilhelm Blehr, var sjakkentusiast på sin hals." Og da er ennå ikke hans innsats innen problemkunsten nevnt. Ikke bare komponerte han selv oppgaver, og i den nyss siterte omtalen heter det også: "... og senere virket han som dommer i en lang rekke innen- og utenlandske problemturneringer. Han har sikkert sin del av æren for at problemkunsten er kommet så langt i Norge som tilfellet er."

Men ved siden av sitt mangfoldige sjakkliv hadde han faktisk også utdanning og et sivilt yrke. Han hadde juridisk embetseksamen var "sekretær af første klasse" i Forsvarsdepartementet.

Innholdet i Blehrs sjakkspalte

Gjennom sine 28 år som Aftenpostens sjakkspaltist rakk Blehr å redigere godt over 900 sjakkspalter. I prinsippet (om man kan si det slik) skulle de komme ukentlig, i hvert eneste søndagsnummer, men i praksis ble det aldri så mange som 52 spalter i løpet av ett kalenderår. Antallet kunne variere helt ned til 18 (1896). Vi kan ikke vite årsaken(e) til denne variasjonen. Er det Blehr som ikke har levert flere, eller er det avisa som grunnet plassmangel velger bort sjakkspalten?

En annen usikkerhetsfaktor som gjelder *alle* oppgaver over antall sjakkspalter i dette arbeidet, er for det ene at selve arkivene jeg har brukt, er litt ufullstendige; for det andre at det kan finnes sjakkspalter i avisutgaver jeg ikke har sjekket (eller oversett hvor de faktisk fantes). Derfor kan det ofte dreie seg om underrapportering hver gang jeg presenterer et tall for antall sjakkspalter en gitt årgang eller totalt antall for en bestemt sjakkredaktør.

En sjakkspalte kan som nevnt inneholde ulike elementer: problemer (f.eks. "Matt i 2 trekk"), studier, kommenterte partier (med norske og/eller utenlandske spillere), partiavslutninger og kombinasjoner, sjakknyheter, eller historisk stoff. (En studie er i likhet med et problem en oppkonstruert stilling, men med fordringen "Hvit trekker og vinner" eller holder remis, og det er bare ett trekk som fører til målet.) Blehrs spalte inneholdt det meste av alt dette, men den innholdstypen som desidert går mest igjen, er sjakkproblemene (mest 2- og 3-trekkere). Praktisk talt samtlige av Blehrs spalter innledes med et sjakkproblem, ofte to, til tider flere!

Nå kunne man lett tro at dette skyldtes at Blehr selv var så interessert i problemkunsten, men det kan slett ikke være hele forklaringen. Enhver sjanger har sine konvensjoner, og nykommere i en sjanger følger gjerne det som allerede finnes av sjangerkonvensjoner, dvs. måtene man utformer stoffet på. Og i de sjakkspaltene som fantes på den tid, både i Norge (ukebladene) og utlandet, hadde sjakkproblemene en dominerende stilling. Bakgrunnen for dette kunne være at det da fantes lite annet sjakkstoff å gripe til; turneringsspill og klubbaktivitet var ennå ikke kommet skikkelig i gang, slik at det fantes lite av både nyhetsstoff og spilte partier å gripe til. Men også etter at dette siste ble mer tilgjengelig, har sjakkproblemene bestått som en viktig ingrediens i sjakkspaltene i både aviser og andre publikasjoner. (Ja, den dag i dag bruker Simen Agdestein problemer i sin VG-spalte!) Når f.eks. Svend Vaage i 1902 starter sin sjakkspalte i Morgenbladet, likner hans spalter nesten til forveksling Blehrs Aftenposten-spalte, også ved å toppe spalten med (minst) et sjakkproblem.

Blehrs særlige interesse for problemsjakk kommer også til syne ved at han omtaler utenlandske problemforfattere, nye bøker om problemsjakk og internasjonale problemturneringer. (Ja, også problemkomponister har sin egen form for turneringer, der de sender inn sine egenkomponerte sjakkproblemer og får tildelt priser av et dommerpanel. Som nevnt var Blehr selv en slik dommer.)

Et særpreg med disse faste sjakkproblemene er at det ble nummerert, fra "Opgave No. 1" i hans aller første spalte og oppover. Også det andre sjakkstoffet ble nummerert: så i spalten den 5. januar 1902 kunne han skrive, vel ikke uten en viss stolthet:

"I 'Aftenposten's Schakafdeling er fra dens Paabegyndelse i 1886 og til Udgangen af 1901 bragt 700 Opgaver, 546 Partier, 279 Partiafslutninger og 46 Studier. For Eftertiden vil foruden Opgaver ogsaa de øvrige Schackpublikationer være numererede." Dette betyr bl.a. at han ofte hadde mer enn én "Opgave" i en enkelt sjakkspalte. I sin aller siste spalte (31. des. 1914) har den siste (av 4!) oppgaver nummeret 1952. Han må da ha hatt ca. to oppgaver pr. spalte. I denne siste spalten har han ikke noen av de andre typene (studier, partier og partiavslutninger), men "spoler" vi tilbake noen få spalter, finner vi at han i sin tid som sjakkredaktør hadde 1173 partier og 503 partiavslutninger.

Denne skikken med å nummerere ble også tatt opp av sjakkspaltister som etterfulgte Blehr, men gikk etter hvert ut av bruk. (Om Blehr overtok skikken fra utenlandske sjakkspalter, vet jeg ikke.)

Men sjakkproblemer og studier var slett ikke det eneste Blehr kunne tilby sine lesere. Jeg skal i det følgende se nærmere på særlig følgende innholdselementer:

a) kommenterte partier, b) nyhetsstoff, c) kontakt med leserne.

De to første av disse er gjengangere i praktisk talt alle sjakkspalter, mens det siste er noe som særpreger Blehrs spalte og som etter hvert blir borte fra sjakkspaltene generelt.

A) Kommenterte partier

er også et hyppig innslag i spaltene, men ikke på langt nær så hyppige som sjakkproblemene. De aller fleste partiene er med utenlandske spillere, gjerne verdensmester Steinitz (den 1. verdensmesteren) og andre spillere i verdenstoppen (Tsjigorin, Zukertort, Tarrasch, Bardeleben osv.), eller det kunne være svenske eller danske spillere. Partier mellom norske spillere, eller mellom en nordmann og en utlending, var ikke på langt nær så hyppige (40, gjennom 28 år). Det kunne være korrespondansepartier mellom norske byer eller mellom Kristiania og en annen skandinavisk by, eller partier spilt i en av de få norske klubbene som da fantes. - En morsom kuriositet er det at i det første norske partiet han presenterer (5.juni 1887), er det hans egen fetter Otto Blehr som briljerer og vinner med en flott offerkombinasjon! (Partiet finnes i Brekke (2014) side 19.)

En beslektet innholdsvariant er partiavslutningene, hvor spaltisten nøyer seg med å gjengi avslutningen av et parti, som gjerne består av et uventet trekk og/eller en fin kombinasjon. Både i Blehrs spalte og i seinere spalter er dette et mye brukt innslag; det tar mindre plass enn et helt parti og fokuserer ofte på det mest dramatiske høydepunktet i partiet.

B) Nyhetsstoff

om sjakklige begivenheter kunne også være fra Norge eller utlandet. Han følger med hva som skjer i Kristiania Schakselskab, f.eks. når de skal ha neste spillekveld. Nyheter fra utlandet dreier det seg helst om store turneringer, eller en match mellom verdensmester Steinitz og en av hans utfordrere (9.1.87).

Til forskjell fra seinere sjakkspalter, både i Aftenposten og ellers, er nyhetsstoffet i notisform - ingen (journalistiske) artikler som beskriver og kommenterer enkeltspillere etter sjakkturneringer. Også kommentarene til de partiene som gjengis, er relativt knappe. Seinere sjakkspalter er med "ordrike" og mer journalistisk utformet enn den knappe stilen Blehr stod for.

Men Blehr hadde et godt kildetilfang, ved at han leste en hel rekke utenlandske aviser og (sjakk) magasiner som han flittig "sakset" fra. Dessuten fulgte han (selvsagt) med hva som skjedde i de ennå ganske få sjakkclubbene i landet.

C) Kontakt med leserne

Det hender at en sjakkredaktør får reaksjoner fra leserne, enten det er kritikk, påpeking av feil, eller konstruktive bidrag til spalten. Dette er vel neppe helt ukjent i andre sjakkspalter, men hos Blehr er det konsekvent gjennomført, uten overskriften "Brevvexling". Det dreier seg om oppgavene, som han ber leserne sende inn løsning til, uten at det vanker annen "premie" enn å få navnet på trykk. Av hensyn til postgangen til og fra dem som bodde andre steder i landet, opplyste han at løsningene "vil bli indtaget 5 Uger efter Opgavens Offentliggjørelse" (16.1.87). Løsningen ble presentert under overskriften "Opløsning" (siden: "Løsning"). Men de som hadde feil løsning, kunne, under overskriften "Brevvexling", få forklart hvorfor løsningen var feil, f.eks.: "Sfinx: den indsendte Løsning er foruden at være altfor kortfattet tillige feilagtig." (9.1.87) Sjakkpalten kunne også fungere også som ren spørrespalte, der han svarte på spørsmål som lesere hadde sendt inn.

Noen lesere sendte også inn selvkomponerte oppgaver (!), og en av disse kommenterte han slik: "E. T. O. (Kristiania 18. 1. 87): Ved Løsning af Schakopgaver maa man ikke lade Sort gjøre de daarligste Træk, men de bedst mulige; først naar Mat ogsaa følger paa disse, er Opgaven rigtig løst....".

Blehr var også sjakkpedagog, og forklarte til dels ganske elementære spilleregler og reglene for sjakknotasjon. I sin aller første spalte, under oppgaven med "Mat i 3 Træk" forklarer han hvordan et sjakkproblem fungerer: "Naar intet andet er bemærket, begynder Hvid og gjør Mat i det anførte Antal Træk. (...) Løsninger m. m. angaaende denne Schakafdeling kunne indleveres i "Aftenposten"s Expedition eller sendes til / F. W. Blehr, / Kristiania." (1.1.87)

I andre spalter forklarte han notasjonen av kort og lang rokade (dvs. 0-0 og 0-0-0), ulike måter et parti kan ende med remis på, ja også helt elementære spilleregler som "At en Brikke slaar, vil sige, at den fjerner en fiendtlig Brikke fra Brættet og selv indtager det felt, denne indehavde. En brikke, der kan tages (slaaes) af en anden, siges at være angrebet af denne. Angrebet paa Kongen, som man er forpligtet til at gjøre opmærksom paa (hvad man ikke er ved Angreb paa Dronning eller Taarn), kaldes med særskilt Navn Schak, (...) Til Grundreglerne for Schak hører, at man ikke i samme Træk kan flytte to Brikker. Fra denne Regel er der dog gjort en Undtagelse for Kongens og Taarnets Vedkommende (...) En for Bondens eiendommelig Slagmaade er en-passant Slaget. (...)."

Slike forklaringer av elementære regler virker pussige på oss i dag, men på de tider var nok ikke kunnskapsnivået hos vanlige brikkeflyttere rundt om i landet like grunnfestet.

Slutten på F. W. Blehrs 28-årige spalte

Som nevnt døde Blehr bare få dager etter at hadde sin siste sjakkspalte på trykk. Mye tyder på at det må ha vært en brå død, for det er ingenting i hans siste årgang (året 1914) som tyder på tretthet eller manglende motivasjon. Snarere tvert imot, kan man si, for spalten kommer heller mer regelmessig enn før, og med de fleste ingrediensene: oppgaver, partier, partiavslutninger, samt "Brevvexling" med leserne. I det som (trolig uventet) skulle bli hans siste spalte, på nyttårsaften 1914, skriver han til slutt: "Schakredaktøren takker for de mange venlige hilsener og ønsker "Aftenposten"s schakvenner godt nyttaar. / Kristiania, 31te desember 1914. / F. W. B."

Av dødsannonserens dagens etter hans død går det fram at han var yrkesaktiv helt til det siste. Hva han døde av, sies det ikke noe om.

Samme dag (21. jan. 1915) som Olaf Smedal overtok sjakkspalten, skrev han disse minneordene:

Som tidligere meddelt er schakspaltens mangeårige redaktør, sekretær F. W. Blehr den 8de januar d. a. afgaaet ved døden i en alder af 62 aar. - I Blehr har den norske schakverden mistet en af sine mest fremstaaende medlemmer. Han redigerede denne schakspalte i omkring 30 aar, og ved sin dygtige ledelse af den har han paa mange maader grebet ind i norsk schakliv. Af de ældre var Blehr kjendt som en sterk spiller, og mange vil sikkert huske ham fra schakkampe i 1870 og 1880 aarene. I den senere tid ofrede han sig omtrent udelukkende for problemkunsten, som vistnok laa bedre for hans evner, og han var almindelig kjendt som en af Norges aller fineste opgavekjennere. Der findes ogsaa fra hans haand en række opgaver, der udmerker sig ved sin smukke udførelse.

Generelt om perioden 1887-1915. Sjakkspaltens kontekst

Tidligere er beskrevet de viktigste endringer Aftenposten gjennomgikk på 1880-tallet: innføring av både morgen- og aftenummer, hver på 4 sider - søndagsnummer. I løpet av denne perioden utvikler avisen seg typografisk, og utvider i 1912 sidetallet både i morgen- og aftenummeret, først til 8, så til 12 sider.

Hva annet "lett" stoff trykte Aftenposten på den tida? Ikke så mye. Det var hovedsakelig romanføljetongene, rett nok supplert med interessante og til dels spennende reportasjer fra det stor utland, til både informasjon og underholdning. Men bridgespalte, eller annet underholdende småstoff, hadde ennå ikke inntatt spaltene.

Kapittel 3

Olaf Smedal - president og sjakkredaktør

Da Fredrik Wilhelm Blehr døde, tok det ikke så mange dagene før sjakkspalten ble ført videre av neste sjakkredaktør, Olaf Smedal. Men han ble ikke sittende like lenge som Blehr, tvert imot ble hans "regjeringstid" en av de korteste: fra 24. januar 1915 til 4. januar 1919 - med i alt (minst) 120 spalter. Det sier litt om Blehrs utholdenhet at han startet sjakkspalten samme år som hans etterfølger ble født (1887)!

Olaf Smedal (1887-1946) var også en av sin tids mest fremtredende sjakkspillere, på flere områder. Han var en av landets beste sjakkspillere og kunne trolig ha drevet det enda lenger om han ikke hadde tatt på seg å mange andre oppgaver. Da Norges Sjakkforbund ble stiftet i 1914, ble han det nye forbundets første "Formand" (siden ble tittelen "President"). Dette vervet innehadde han i to perioder: 1914-16 og 1926-45. Han var altså Norges Sjakkforbunds leder da han nærmest over natta overtok Aftenpostens sjakkspalte, men han sluttet som sjakkredaktør etter at han hadde fratrudd som president.

Hvordan redigerte han så spalten disse relativt få årene han var sjakkredaktør? Det vanlige mønsteret når en fast spalte i en avis overtas av en annen, er at den er gjenkjennelig, samtidig som den nye redaktøren bringer noe nytt, setter sitt eget personlige avtrykk på spalten. På hvilke måter gjaldt dette for Smedal?

Den kanskje største forskjell var at vi nå fikk kombinasjonen sjakkredaktør/president, som innebar at sjakkredaktør Smedal hadde direkte tilgang til det som skjedde sentralt i Norges Sjakkforbund, og kunne informere om dette. Dermed fikk ikke bare samtiden, men også ettertidens sjakkhistorikere en god førstehåndskilde til hva som da skjedde sentralt i norsk sjakkliv. Således skriver sjakkhistorikeren Øystein Brekke (2014) bl. a:

"Smedal var en høyst kyndig sjakkspiller som kommenterte en del partier i spalten, og samtidig fikk sjakkforbundets formann dermed en god kommunikasjonskanal direkte ut til mange medlemmer og interesserte. I en periode da forbundets virksomhet foreløpig var særdeles beskjeden, og styreprotokollen tilsvarende mangelfull, er sjakkspalten i Aftenposten i de neste årene en kilde for å se noe mer på hva som skjedde."

Dermed skulle vel alle være fornøyde? Nå ja, ikke helt, for andre sjakkspaltister på den tid hadde ikke den samme gode tilgangen på informasjon. Brekke fortsetter:

"Morgenbladets utrettelige sjakkredaktør Svend Vaage påpekte i et brev til forbundets styre 27. oktober 1915 det problematiske i at Aftenpostens sjakkredaktør først fikk publisere nyhetene fra forbundet der han altså selv var formann: 'Jeg tillater mig herved at henstille til den ærede bestyrelse fremtidig at sende meddelelser, som vedrører det norske schakforbund og som ønskes

offentliggjort, samtidig til samtlige de her i landet værende aviser, som har schakspalter, for at meddelelsene mest mulig samtidig kan bli offentliggjort. Ærbødigst S. Vaage' "

På den tid hadde, foruten Aftenposten og Morgenbladet, også Socialdemokraten (nå Dagsavisen) og Fredriksstad Blad sjakkspalter. I det neste tiårene skulle det komme mange flere.

I sin første spalte gjør Smedal ære på sin forgjenger ved å toppe spalten med hele tre sjakkproblemer, alle komponert av F.W. Blehr. Deretter forteller han når og hvor de to sjakkklubbene i byen - Christiania Schakselskab og Schakklubben af 1911 - har sine spillekvelder. Og til slutt: *Alle meddelelser vedkommende schakspaltens bedes sendt til overrettsagfører Olaf Smedal, Nils Juels gade 10 III, Kristiania. / Kristiania, 24de januar 1915.*

I neste spalte (31.1.1915) viser han at han fastholder tradisjonen med nummererte oppgaver, og kontaktpalten med leserne, "Brevvexling", opprettholdes. Så bringer han et kommentert parti som ikke bare er norsk, men der han selv er den som fører de hvite brikkene til seier mot en annen av den tids ledende spillere, Jac A. Brekke. Til slutt bringes en nyhet om at "Skien schakklubb har anmeldt sin deltagelse i Norsk Schakforbund". Nyheter om både forbund og enkeltklubber som stiftes eller vil melde seg inn i forbundet, er noe som hele tida preger Smedals sjakkspalte.

I en av de neste spaltene bringer han et eget tapsparti, mot den neste redaktør av spalten, C. C. Christiansen! Men trass i disse to enkeltpartiene er det fortsatt, som i Blehrs tid, de utenlandske spillerne som dominerer partistoffet.

Hva så med leserkontakten, med overskriften "Brevvexling"? Jo, den kommer og går med ujevne mellomrom, blir stadig sjeldnere, og kommer for siste gang lørdag 9. mars 1918:

H. B-r: Tak for oppgaverne, som skal blive gjennemgaaet. / "Haha": De har dæsværre ret saavel m. h. t. nr. 2207 som nr. 2210.

(Dette siste dreier seg om oppgaver i spalten for få uker siden, og kan tyde på at innsenderen har påpekt feil i dem. Hva feilene bestod i, får vi likevel ikke vite.)

Lørdag 4. januar 1919 kommer Smedals siste spalte, uten noe som helst varsel om at det er slutt. Tvertimot, spalten slutter med

Et godt nyt aar / ønsker spaltens lesere. / Schakredaktøren. / Kristiania, 4de januar 1919.

Dermed kommer det største avbruddet i Aftenpostens sjakkspalte, for nå varer det helt til 21. januar 1922 før spalten videreføres.

På disse få årene skjer det ikke så store endringer i avisens og sjakkspaltens kontekst. Det er fortsatt sjakkspalten og fortellingene (både fiktive og fra virkeligheten) som utgjør

underholdningsstoffet. Bridgespalten (som siden skal bli et fast innslag) er ennå ikke dukket opp. Det er først under kommende sjakkredaktører det kommer til å skje store endringer i sjakkspaltens kontekst.

Kapittel 4

C. C. Christiansen overtar

Som nevnt i slutten av forrige kapittel sluttet Olaf Smedal som sjakkredaktør den 4. januar 1919. Dermed begynte det lengste oppholdet i Aftenpostens sjakkspalte overhodet: 3 år og 3 dager! Vi vet ikke hvor store anstrengelser ledelsen i avisen gjorde for å finne Smedals arvtaker, men lørdag 7. januar 1922 er sjakkspalten tilbake, med C. C. Christiansen (heretter kalt CCC) som redaktør. Hverken han eller avisens redaktør kommenterer at nå er sjakkspalten tilbake. Men denne skulle bli mer varig enn Smedals spalte: helt til 25. januar 1936.

Vi vet ikke så mye om denne nye sjakkredaktøren, annet enn at han var sjakkredaktør i avisa Socialdemokraten (nå Dagsavisen), og var aktiv i Kristiania Schakselskab, både som spiller og tillitsvalgt.

Også denne nye sjakkredaktøren holder fast ved forgjengerens måte å lage en sjakkspalte på. Under vignetten "AFTENPOSTENS Schak-spalte" (ren tekst over én spalte) følger det tre nummererte oppgaver, og så et kommentert parti, der han selv + G. Wiers-Jensen spiller "Raadslagningsparti" mot selveste A. Nimzowitsch (som de vant!). Så følger CCC opp "Smedal-tradisjonen" med å bringe informasjon fra klubber og forbund, og slutter med:

Alle meddelelser vedrørende "Aftenposten"s schakspalte bedes sendt til aktuar C. C. Christiansen, Munkedamsveien 100, Kristiania.

Spalten kommer stort sett hver eneste lørdag. I 1933 har spalten endelig fått en forseggjort vignett, men ornamenter (se siste kapittel).

Den 25. januar 1936 har CCC sin siste spalte, og denne gangen vier Avisas redaksjon sjakkredaktørskiftet oppmerksomhet, med disse ordene rett ved siden av spalten: «Aftenpostens sjakkspalte»

Vår sjakkmedarbeider aktuar C. C. Christiansen har meddelt oss at han ikke mere kan avse den nødvendige tid til å redigere Aftenpostens sjakkspalte. Vi offentliggjør idag den siste sjakkspalte under aktuar Christiansens redaksjon og benytter anledningen til å takke ham for mange års medarbeiderskap. / Som hans efterfølger er fra 1. februar ansatt den fremragende sjakkspiller dr. Storm Herseth, som vil være vel kjent fra sin deltagelse i mesterskapsklassene gjennom mange år og som Oslomester i 1935.

Over teksten står et bilde av neste sjakkredaktør, dr. Storm Herseth.

Kapittel 5

Mellomkrigstid, okkupasjon og etterkrigstid (1936-50)

Storm Herseth overtok sjakkspalten 8. februar 1936, og med et avbrudd under krigen blir han sittende helt til 1971. Fra og med 1951 kommer Sigurd Heiestad inn som sjakkredaktør nr. 2, og denne perioden med to sjakkredaktører blir temaet for neste kapittel.

Storm Herseth (1897-1985) var medlem av Oslo Schakselskap og en dyktig både sjakk- og bridgespiller. Han var nordnorsk mester, og ble nr. 2 i flere norgesmesterskap.

Herseth overtok CCCs byline, med sitt eget navn. Også han førte videre hovedtrekkene fra sine forgjengere, med oppgavene som det mest gjennomgående elementet, som oftest på topp. De er fortsatt nummererte, og han startet på nr. 3325(!).

Han bringer også inn enkelte nye elementer, som "løsningsturnering", "rekonstruksjonsparti" (4.4.36), selvmatt (8.8.36), og julekonkurranse (24.12.36). (Disse skal beskrives nærmere i versjon 2 av dette arbeidet.) Han innfører også en ny, fast overskrift: "Nytt fra sjakkfronten", med sjakknyheter fra både Norge og utlandet. Han tar også skritt i journalistisk retning (4.9.37), dvs. ved å skrive relativt utførlig om aktuelle emner. Seinere sjakkredaktører har så tatt større skritt i samme retning.

Konteksten, for både avis og sjakkspalte, er det fortsatt ikke så mye å si om i denne omgang, iallfall ikke før vi kommer til den tyske okkupasjonen.

Tyskerne kommer!

Et kjennetegn ved det "lette" stoffet i en avis er at det i liten grad berøres av ytre begivenheter, selv ikke de mest dramatiske. Leser man bare sjakkspalten og ingenting annet, vil man ikke registrere at tyskerne kom 9. april 1940. Ikke på annen måte enn at det ble et langt opphold: fra 6. april til 27. juli, men hverken ved starten eller ved slutten av dette oppholdet ble det forklart hvorfor. Aftenposten var som kjent en av de avisene som kom ut under hele okkupasjonen, og Herseth fortsatt å redigere sin faste sjakkspalte på samme måte som før okkupasjonen, mens mye av avisens øvrige innhold var preget av at det var tyskerne og NS som hadde kommandoen.

Det øvrige sjakklivet ble preget av at klubbaktiviteten lå nede, mens korrespondansesjakken (postsjakken) fikk et kraftig oppsving. I spalten den 17. januar 1942 fant Herseth ut at Aftenposten kunne stå som arrangør av en slik turnering, og skrev:

Interessen for sjakk er i stadig fremgang, men det er vanskelig å gjennomføre turneringer av mange grunner, hvor konkurransesjakken lider. Det er enkelte som derfor gjerne ønsker at Aftenposten skulde formidle en korrespondanseturnering for at spillerne fra de mange kanter av landet kunde prøve krefter på denne måte. / Ideen er utvilsomt god, men da der også pågår andre

turneringer bl.a. arrangert av Schackvärlden, Göteborg, synes det rimelig på forhånd å undersøke om interessen for en sådan turnering formidlet gjennom Aftenposten er tilstede og mulige interesserte bør derfor sette seg i forbindelse med Aftenpostens sjakkredaktør, dr. Storm Herseth, Youngsgata 11, Oslo. (...)

Ideen viste seg å være god, og turneringen kom i gang med over 100 deltakere.

Mars samme år skiftet sjakkspalten ukedag, fra lørdag til onsdag, uvisst av hvilken grunn.

Utpå høsten 1942 fant tyskerne ut at det var på tide å ta full kontroll over det organiserte sjakkliv. Presidenten i Norges Sjakkforbund, Olaf Smedal, fikk et brev fra Quislings kulturminister Gulbrand Lunde om at han og styret var avsatt, og Øistein Stangeland skulle overta som president "med øyeblikkelig virkning". Det som gjorde at tyskerne gikk til dette skritt, var særlig at Norges Sjakkforbund ikke var villig til å melde seg inn i det tysk-kontrollerte Europa-sjakkforbundet. Men med et nytt styre av samarbeidsvillige sjakkspillere gikk denne innmeldingen greit.

I det samme framstøtet tok tyskerne også kontroll over sjakkspaltene i flere norske aviser. Storm Herseth hadde sin foreløpig siste spalte 4. november 1942, og uten noen begrunnelse fikk leserne oppleve at den neste spalten, 25. samme måned, var redigert av Georg Christiansen.

Georg Christiansen (1890-1966) var i 1930-årene med i styret i Oslo Schakselskap. Nå var han blant de sjakkspillerne som var villig til å samarbeide med tyskerne; han ble visepresident i det nye styret i Norges Sjakkforbund, samt ny formann i Oslo Schakselskap.

Innholdet i Aftenpostens sjakkspalte ble ikke så veldig forskjellig, men litt kunne man selvsagt merke. Tradisjonen med å toppe spalten med nummererte oppgaver ble opprettholdt. Det ble brakt resultater og partier fra turneringer med nazistenes godkjennelse, både i Norge og utlandet.

Den korrespondanseturneringer som Storm Herseth startet tidligere på året, ble likevel fullført, med ham selv som ny turneringsleder. Da turneringen var ferdigspilt, presenterte han fullstendige resultatlistor.

Christiansens første spalte (25.11.42) toppes med hans eget vinstparti mot svensken E. Blomström, og avsluttes med to nummererte oppgaver 3768-9. De siste oppgavene i denne ordenen kom 29.12.43, med 3805-6. (Etter årsskiftet, 5.1.44, kom Oppgave nr. 1, altså en ny nummerorden.)

Sjakkspalten kom nå med imponerende regularitet, hver eneste onsdag, hele 1944 med 52 sjakkspalter - *Ordnung muss sein!* Dette fortsatte inn i 1945, før siste spalte med Georg Christiansen kom onsdag 28. februar. Vi vet ikke hvorfor den stoppet akkurat da.

Etterkrigsårene - Storm Herseth tilbake

Så ble det et langt opphold, krigen sluttet, og nordmennene var igjen herrer i eget hus og egne aviser. Likevel varte det til langt ut på høsten før Aftenpostens sjakkspalte igjen var på plass. Igjen uten av vi vet hvorfor.

Første sjakkspalte etter frigjøringen kom den 20. oktober, nå igjen på en lørdag. Den innledes med et referat fra årets norgesmesterskap (som var i september), og forteller så at Arbeidernes Sjakklubb, Skien, har utgitt et festskrift i anledning 10-årsjubileet. Og at "Thorshaug Sjakklubb" har gjenopptatt sine spilleaftener. Imellom disse finner vi "Oppgave nr. 1", altså en ny nummerorden.

Hva skjedde med avisen fram til og med 1950, der vi avslutter dette kapitlet? En hel del, som vi ikke kan gå så mye inn på her. Vi legger bl.a. merke til at det dukker opp stadig flere typer lettere stoff, ofte på samme side som sjakkspaltene: ikke bare bridge, men også kryssord og tegneserier: Fantomet og Putte. Dette er en utvikling som bare fortsetter fram til vår tid.

Kapittel 6

Storm Herseth og Sigurd Heiestad i tospann: 1951-71

Nå kommer en epoke der Aftenposten koster på seg å ha to sjakkredaktører, og dermed to sjakkspalter pr. uke.

Lørdag 3. februar 1951 presenteres Sigurd Heiestad med disse ordene:

Under denne vår nye rubrikk - SJAKK MATT - vil vi hver lørdag på denne side bringe enten en vrien og humørfyllt oppgave, et interessant sluttspill eller en lærerik studie, som vi håper vil være til glede for våre sjakkinteresserte lesere. Oppgaven i dag er matt PÅ SEKS ULIKE MÅTER.

Sigurd Heiestad (1903-87) var aktiv på flere områder innen sjakklivet. Han var bl.a. leder for forbundets propagandautvalg i en årrekke etter krigen (Brekke 2014:129), men er vel mest kjent for sine mange sjakkbøker. Han var typograf i Aftenposten, samtidig som han var både spaltist og nyhetsreporter. "Det var ingen hemmelighet at han kunne utrette så mye på dette området, svært ofte med egen fotograf på hjul til større og mindre sjakkbegivenheter, på grunn av sitt nære forhold til avisens sjefredaktør Einar Diesen som selv gjerne spilte på tredjebord for Aftenpostens dyktige bedriftslag i sjakk..." (Brekke 2014:131).

Han fant en ny måte å lage sjakkspalte, nesten som en "minispalte", som baserer seg bare på en enkelt stilling (enten konstruert eller fra et parti), og de artigheter som ligger i denne stillingen, gjerne formulert som en oppgave leseren oppfordres til å løse. Han likte også å fortelle gode historier fra sjakklivet, ikke minst om de gamle mestere og deres eiendommeligheter.

Vi er nå inne i en epoke med mye sjakkstoff i Aftenposten. Ikke bare er med to sjakkspalter, men også en del sjakkstoff også utenfor spaltene. Dette var epoken for de store radiosjakklandskampene, da det var flere aviser enn Aftenposten som brakte de daglige trekkene, med eller uten kommentarer. Utover på 50-tallet kom også de store VM-matchene som også fikk oppmerksomhet både i og utenfor sjakkspaltene: Botvinnik - Bronstein, Botvinnik - Smyslov osv.

Det blir stadig mer journalistikk i form at små artikler om sjakklige forhold, f.eks. julaften 1954 (!), der Heiestad begynner spalten med "Mange vil ha stillet seg det spørsmål: Hvorfor spiller russerne så meget bedre sjakk enn spillere fra andre land?", etterfulgt av et forsøk på svar. Slike små-artikler blir nå stadig hyppigere, fra begge redaktørene med initialene S.H.

Onsdag 14. sept. 1955 introduserer Storm Herseth en ny spalte; "Onsdagssjakk". Denne går mens han fremdeles, uregelmessig, har sin vanlige spalte på lørdag, samme dag som Sigurd Heiestad har sin spalte SJAKK MATT.

Lørdag 5. januar 1963 gjenoppstod A-Magasinet (det ble nedlagt under krigen), Det hadde inntil da vært "Søndagssidene" og kommet som bilag til lørdagsnummeret. Hit flyttet Sigurd Heiestad sin spalte SJAKK MATT og kalte den fra nå av SJAKKPRAT. Her er både

stillinger og gode fortellinger fra sjakkhistorien. Herseth fortsetter (stort sett) med både "Onsdagssjakk" og sin vanlige spalte, nå på fredagene. Slik fortsetter de to S.H.-ene med sjakk på tre av ukens seks avisdager, og det kan bli mange sjakkspalter på et år - på det meste (1956) talte jeg opp hele 117.

Men etter hvert går Heiestad bort fra A-Magasinet og til lørdagens Aftenutgave, og kaller spalten bare "Lørdagssjakk". Onsdag 30. juni 1971 har Herseth sin siste "Onsdagssjakk" og avslutter dermed sin mangeårige gjerning som sjakkspaltist.

Kapittel 7

Svein Johannessen overtar - 1971-91

Bare to dager etter at Storm Herseth hadde redigert sin siste spalte, overtok hans etterfølger. Svein Johannessen (1937-2007) var på 1950- og -60-tallet, Internasjonal Mester, og norgesmester fire ganger, sist i 1973.

Hans første spalte, fredag 2. juli 1971, inneholder ingenting annet enn et kommentert parti mellom de russiske verdensstjernene Spasskij og Bronstein, med signaturen "Svein Johannessen" til slutt. Han fortsetter med spalten hver fredag, og allerede den 14.6. overtar han "Onsdagssjakk", mens Heiestad på lørdagene fortsetter med sin "Lørdagssjakk". Johannessen fortsetter med å kommentere partier mellom utenlandske stormestre, gjerne verdenstopper.

Avisen har nå tre spalter hver uke (onsdag, fredag og lørdag). En stadig mer typisk mal for sjakkspalten fra nå og framover er å referere fra en nylig avholdt turnering, samt bringe et parti, eller i det minste en partiavslutning, fra denne. Svein Johannessen har nå spaltene på både onsdag og fredag, mens Heiestad fortsetter på lørdagene. (I denne perioden kommer ingen spalter helt 100% regelmessig, men de kommer stort sett.)

I denne perioden blir vignettene forenklet, uten ornamentar av sjakkbrikker, og ofte med bare *SJAKK* og navnet på spaltisten. Men ellers bringer avisen i denne perioden inn stadig mer variert underholdningsstoff, og sjakkspalten blir gjerne flankert av bridgespalten på den ene siden og tegneseriestriper på den annen.

Den 23. desember 1978 har Sigurd Heiestad sin siste sjakkspalte. Dermed er det slutt på "Lørdagssjakk", og Svein Johannessen fortsetter med sine spalter onsdager og fredager. Ved siden av kommenterte partier bringer han også sjakknyheter fra inn- og utland.

Men etter få år skal Johannessen få "selskap" av en ny sjakkspaltist:

Knut Bøckman (1932-2007)

var en god sjakkspiller, aktiv i sjakkorganisasjonene, samt en dyktig journalist. I en lang periode på 60- og 70-tallet var han politisk redaktør i Morgenbladet, og skrev samtidig en fyldig og velrennomert sjakkspalte i samme avis. Av forskjellige årsaker kunne eller ville han ikke fortsette i Morgenbladet, og fant det da naturlig å gå til Aftenposten.

Den 30. desember 1983 har han, uavhengig av sjakkspalten, en stor artikkel med tittel "Kasparov - årets sjakknavn". (Kasparov ble verdensmester bare et par år etter.)

Ikke så mange ukene etterpå, lørdag 4. februar, er han på plass med sin egen lørdagsspalte i Aftenposten (morgennummerets weekend-delen) med enkel byline: *SJAKK* ved Knut

Bøckman, omsluttet av to streker), med overskriften "Idag fyller "Selskapet" 100 år". (Oslo Sjakkelskap, stiftet i 1884), med mye tekst, to partieksempler og bilde av spillere. Svein Johannessen fortsetter sine spalter på onsdagene og fredagene som før. På onsdag blir det nå mer vanlig med en oppgave eller to, mens fredagsspalten består mest av partistoff, gjerne en kort innledning fulgt av et kommentert parti.

Slik fortsetter Svein Johannessen og Knut Bøckman i to-spenn flere år framover, med stort sett tre spalter i uka. Helt til onsdag 8. januar 1992, da Svein Johannessen har sin siste spalte, uvisst av hvilken grunn.

Kapittel 8

Knut Bøckman, Leif Øgaard og Rune Djurhuus

Knut Bøckman fortsetter alene, og går ti år før han igjen fikk en "makker": Leif Øgaard, som tiltrådte som sjakkspaltist i Aftenposten år 2002 (se nedenfor).

I årene 1992-2002 er altså Knut Bøckman "konge på haugen" alene. I lange perioder har han tre spalter ukentlig (onsdag, fredag og lørdag), og som den gode journalist han er, nøyer han seg ikke med notiser, men skriver ofte fyldige artikler både om aktuelle saker og glimt fra sjakkhistorien, hele tiden med sprudlende fortellerglede.

Lørdag 3. mars 2001 innføres en ny vignett: **Bøckmansjakk** som overskrift. Men det virkelig nye er at spalten avsluttes med et *bilde* av ham (se neste kapittel)! Dermed introduseres den nye trenden med bilde av journalisten eller spaltisten, og den er som kjent bare blitt vanligere etter hvert. Dette er helt tydelig noe Aftenpostens redaksjon har funnet opp, for ved siden av sjakkspalten finner vi den tilsvarende spalten om klassisk musikk, og den har nå overskriften **Hillvegklassisk**, med et lite bilde av Kjell Hillveg til slutt. (Beskjedent nok kommer bildet, litt diskret, til slutt, men det går ikke lenge før slike bilder kommer på topp, som en del av spaltens vignett.) Siden kommer hans spalte ved siden av bridgespalten, som har **Sveindalbridge** som vignett!

Fredag 5. juli 2002 har Leif Øgaard sin første spalte. Øgaard (f. 1952) er stormester, og har bl.a. vunnet 4 norgesmesterskap, det siste i 1985. Fra før hadde han vært sjakkspaltist i Adresseavisen og Østlandets Blad.

I sin første sjakkspalte i Aftenposten begynner han med overskriften "Spennende sjakketid" og så ønsker han "vel møtt til alle sjakkinteresserte lesere". Dette er like før årets NM, og han presenterer bl.a.

... mange lovende talenter. 22-åringen Leif Erlend Johannessens erobring av stormestertittelen og 11-åringen Magnus Øen Carlsens meritter er vel kjent for de fleste...

Og helt nederst i denne énspalteren kommer vignett med bilde av ham. Under denne skriver Aftenpostens redaksjon:

Ny sjakkspaltist / Leif Øgaard (50) er Aftenpostens nye sjakkspaltist. Hver fredag vil han fylle denne spalten, som fra nå av blir aften-utgavens eneste sjakkspalte. Vi retter oss fortsatt mot sjakkinteresserte, ikke mot ekspertene.

Øgaard fortsetter den nye "trenden" med å referere fra nylig avholdte turneringer og bringe partieksempler derfra. I de neste ukene er det, naturlig nok, det nyss avholde norgesmesterskapet som er kilde for både omtale av spillere og partier.

På fredagene fortsetter Knut Bøckman sin "Bøckmansjakk", mens spalten onsdag legges ned. Et annet moderne trekk ved sjakkspaltene nå er at de har sin faste plass; f.eks. er Øgaards spalte nå fast over en hel (smal) spalte helt til høyre for et stort kryssord som tar resten av siden. Tidligere kunne sjakkspaltene brukes nærmest som salderingspost av typografene og plasseres på en side der det tilfeldigvis dukket opp en ledig flate av passende størrelse.

Lørdag 18. desember 2004 har Knut Bøckman sin siste spalte, med både sjakknyheter fra forskjellige turneringer og et kommentert parti.

Året 2005

skjer det en hel del. Dette er året da avisen forlater sitt gamle fullformat og går over til det nå stadig stadig mer populære tabloidformatet. Øgaards spalte fredag 8. januar har overskriften "En milepæl", og vi lar ham selv fortelle:

Aftenpostens overgang til tabloidformat har også medført omlegging av sjakkspaltene. Kanskje like upåaktet, like før jul, sa Knut Bøckman (72) takk og farvel som sjakkspaltist i Aftenposten etter hele 21 år. Før det hadde han hatt sjakkspalte i 22 år i Morgenbladet, der han forøvrig også var politisk redaktør. Bøckmans sjakkspalter fenget et ganske stort publikum, også for dem som ikke var så interessert i sjakktrekkene, men som gjerne leste KBs underholdende og velskrevne artikler.

Fredagssjakken i aftenavisen fortsetter som før med undertegnede. Det nye nå er GM Rune Djurhuus' daglige sjakkspalte i morgenutgaven. Rune Djurhuus (34), opprinnelig fra Elverum, har vært stormester siden 1996, og i 1991 ble han europamester for juniorer, vår eneste hittil. Han er cand. scient. og doktorgradsstipendiat i informatikk, og er følgelig meget godt kvalifisert for den nye sjakkspalten.

Så avslutter han spalten med å referere fra den store sjakkfestivalen i Drammen, som nylig ble avsluttet.

Rune Djurhuus

som dermed allerede er presentert, hadde sin første spalte dagen etter, altså lørdag 8. januar 2005, og han er i skrivende stund fortsatt Aftenpostens sjakkspaltist. Overskriften er "Vellykket sjakkfestival i Drammen", og byline med bilde er nå på topp ved siden av overskriften. Og han blir den første sjakkspaltisten i Aftenposten som leverer sjakkspalte daglig. (I Dagbladet hadde Olaf Barda allerede for flere år siden innført daglig sjakkspalte i den avisen.)

Hva så med Leif Øgaard? Han fortsetter å levere sjakkspalte på fredagene, men nå uten bilde i sin byline. Fredag 24. juni dette året (2005) har han sin siste spalte. Overskriften er

"Verdens beste OL-lag", og til en forandring bringer han historisk stoff, nærmere bestemt sjakk-OL i Øst-Tyskland 1960, og et kommentert parti mellom Keres (Sovjet) og Bilek (Ungarn).

Til slutt i denne spalten takker Leif Øgaard for seg med disse ordene: "Dette var den siste sjakkspalten fra min hånd, og jeg takker leserne for følget så langt."

Kapittel 9

En kavalkade over de ulike vignetter gjennom tidene.

Vi begynner med Blehrs aller første sjakkspalte:

Sjakk
Oppgave No. 1.
Af W. Bandmarf, Kristiania.
SONT.

HVID.   9 + 3.
Svart i 3 Træk.

Naar intet andet er bemærket, begynder Hvid og gjør Svat i det angivte Antal Træk. Schakbrettets Inddeling og Følleternes Betegnelse er de sædvanlige: de vandrette Linier fra neden oppefter har Nummere fra 1 til 8, de lodrette Linier fra venstre til højre betegnes med Bogstaverne a til h.

De hvide Bøffer tænkes altid at have udgang fra Rækkerne 1 og 2, de sorte fra Rækkerne 7 og 8.

En Oppgave anses rigtig løst, naar Svart i det bestemte Antal Træk følger paa alle mulige Modtræk af Svart. I indsendte Løsninger bør kun de Varianten, som har et mindre Antal Træk end Hovedspillet, udelades.

Løsninger m. m. angaaende denne Schakopdeling kunne indleveres i "Aftenpostens" Expedition eller sendes til

F. W. Blehr,
Kristiania.

*   *   *

Den svenske Mastereede Tidende Året om indbyder til en international Schakproblemturnering paa følgende Bilkkaar:

Euhøve Konkurrent indsender før 1ste Marts 1887 til Hr. W. Arnell, Göteborg, en tidligere ikke offentliggjort Oppgave med direkte Svart i 3 Træk.

Oppgaven skal være optegnet paa Diagram, forsynet med Notto og fuldstændig Løsning samt forseglet Navneeddél.

Præmierne ere: 70, 40 og 20 Francs for de 3 bedste Oppgaver.

Dommere ere: Hr. F. W. Blehr, Kristiania, Otto Reising, Kjøbenhavn, og Robert Sahlberg, Stedholm.

Slik så Blehrs første sjakkspalte (1.1.1887) ut. Det bemerkelsesverdige er hvor ytterst beskjedent sjakkredaktøren holder seg selv i bakgrunnen, med navnet beskjedent plassert i aller siste avsnitt. Dette i slående kontrast til dagens sjakkspalter, der redaktøren ikke bare har sitt eget navn på topp, men gjerne også et bilde!

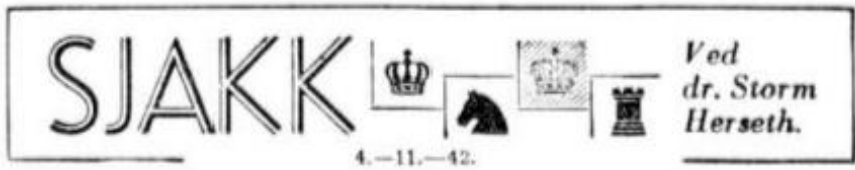
Slik toppet Olaf Smedal sin første spalte (24.1.1915). Han hedrer sin forgjenger, men også han plasserer sitt eget navn beskjedent i aller siste linje.

I Smedals siste spalte (4.1.1919) har han fått opp en mer elegant vignett, men fremdeles er han selv like anonym. Så følger en kavalkade av bylines (slett ikke uttømmende!) uten kommentarer:

“Aftenposten“s Schak-spalte.

SJAKK

Ved dr. Storm Hørseth

SJAKK MATT

Onsdagssjakk

ved dr. Storm Hørseth .

SJAKK

Av Svein Johannessen

Lørdagssjakk

Ved Sigurd Høiestad

Onsdagssjakk

Av Svein Johannessen

Lørdagssjakk

Ved Sigurd Heiestad

SJAKK VED KNUT BØCKMAN

Leif
Øgaard

SJAKK

leif.ogaard@aftenposten.no

A black and white portrait of a man with glasses, Leif Øgaard. To the right of the portrait is his name. Below the portrait is a dark horizontal bar with the word 'SJAKK' in white, and below that is his email address.

Knut Bøckman

A black and white portrait of an older man, Knut Bøckman. To the left of the portrait is his name.

SJAKK

Rune Djurhuus

A black and white portrait of a man with glasses, Rune Djurhuus. To the right of the portrait is the word 'SJAKK' in large, bold letters, and below that is his name.

Litteraturliste

Brekke, Øystein: Norske sjakktrekk. Norges Sjakkforbund 100 år. 1914 - 2014.

Harding, T. D.: Kings and Queens at Hole: A Short History of the Chess Column in Nineteenth-Century English Periodicals. (nettet, 5.11.15)

Høyer, Sverre: Pressen. Mellom teknologi og samfunn. Oslo 1995.

Johansen, Tor Are: "Avisene blir industrielle masseprodukter", i Norsk presses historie 1660-2010, bind 2. (Oslo 2010)

Nøding, Aina: "Fra fabler til fortellinger", i Norsk presses historie 1660-2010, bind 1. Oslo 2010.

Sande, Øystein: Lesernærhet i en norsk lokalavis. Volda 1994.

Scheel, Erlend (red.): "Norges Sjakkforbund 1914 - 20. juli - 1964". Oslo 1964.